

Sanseindtrykkets grænser i billede og tekst – udtryk af sanser i det 21. århundredes finlandssvenske billedbog

---

Maria Kvist & Kim Sandvad West

Nordiska språk

Vasa universitet

Our study about the expression of senses in text and picture in the Finland-Swedish picture book published in the 21st century aims to discover how the borders between text and picture are dynamic and can change according to the situation. Through a qualitative close reading we have analyzed the expressions of the five physical senses, hearing, seeing, feeling, smelling and tasting, in both text and picture to see if the two media express the same or different senses. In this article we give examples of the most common expressions and discuss how the expressions in text and picture can change the interpreting situation for the reader. We have found that when both text and picture express the same sense, the reader's possibilities to interpret the situation are reduced, while when a sense is expressed in only one of the media, the reader is left with a larger room for subjective interpretations.

Nøgleord: finlandssvensk billedbog, sanseindtryk, udtryk i billede og tekst

1 Indledning

Vores oprindelige tanke med dette studium var, at vi ville undersøge grænsen mellem tekst og billede i finlandssvenske billedbøger fra det 21. århundrede. For at afgrænse studiet til et overskueligt område valgte vi at undersøge, hvordan sanseindtryk udtrykkes i billedbogens primærttekst (fortløbende tekst), intraikoniske tekst (ord i billedet; Nikolajeva 2000b: 82–84) og billeder (illustrationer) for at se, om der kunne trækkes klare grænser mellem de forskellige mediers egenskaber. I løbet af projektet blev studiet dog lige så meget et forsøg på at nedbryde grænserne mellem vores forskningsområder, nemlig lingvistiske studier i billedbøger og verbaliseringen af smag i madprogrammer. Umiddelbart syntes billedbøger og madprogrammer ikke at have meget tilfælles, men gennem nærværende studium vil vi, udover vores primære mål, bevise, at to så forskellige forskningsområder kan møde hinanden på en række punkter.

Det centrale for billedbogen som medium er samspillet mellem billede og tekst, hvilket medfører, at læseren, det være sig en voksen, der læser højt for et barn, et lyttende barn eller et selvstændigt læsende barn, i læseøjeblikket skal beherske og samordne to aflæsningskoder; sprogets kode og billedets kode (*det udvidede tekstbegreb*; Rhedin 2001: 74). I læseøjeblikket aktiveres forskellige bevidste og ubevidste niveauer hos modtageren. Dette skaber et indre billede hos læseren gennem en tolkning af teksten, som igen er et udtryk for forfatterens indre billede. Illustratoren har i sin tolkning af teksten opfanget centrale momenter i handlingen, som han eller hun har til opgave at

udtrykke i fysiske billeder. Billedoplevelsen påvirker modtageren emotionelt, idet den kan fremkalde blandt andet følelser og minder. (Rhedin 2001: 130.) Den aktive deltagelse i læsesituationen, hvilket billedbogen inviterer til, leder til en stærkere læse- og skriveudvikling hos barnet (*early literacy*; Liberg 2003: 219).

I madprogrammer på tv findes en lignende tolkningsrække, hvor tv-kokken smager på noget og skal beskrive smagen for modtageren. Beskrivelsen er blandt andet baseret på personlige præferencer og tidligere erfaringer (Carlsen 2011: 25ff.) og er derfor en subjektiv tolkning af kokkens egen smagsoplevelse. Når modtager hører beskrivelsen, må denne igen tolke, hvad kokken mener, for at skabe sig et eget indre billede af, hvordan denne smag kan være. Mens tv-kokken beskriver udseendet på en madret, får modtageren støtte af det visuelle medium, hvori programmet udspiller sig. Både billedbogens og madprogrammets modtagere får altså visuel støtte i form af fysiske billeder og tv'ets visuelle egenskaber.

2 Formål, materiale og metode

Formålet med denne undersøgelse er at studere, hvordan sanseindtryk udtrykkes i finlandssvenske billedbøger udgivet i det 21. århundrede. Vi vil studere og redegøre for, hvilke midler der bliver anvendt til at udtrykke sanseindtryk ved hjælp af sprogets kode og billedets kode. Derudover vil vi også analysere, hvilke grænser billedbogsmediet sætter mellem tekst og billede, når sanseindtryk udtrykkes.

Vi har undersøgt 27 finlandssvenske billedbøger, som er udgivet mellem år 2001 og 2013. Materialet består af de bøger, som fandtes tilgængeligt lokalt for almenheden, og som derfor kan give os et billede af en realistisk og nærværende læseoplevelse. Materialet er ikke bredt nok til at kunne foretage en fyldestgørende analyse, men kan give et fingerpeg om tendenserne i finlandssvenske billedbøger, som er aktuelle i dag.

I vores analyse af materialet foretager vi først en kvantitativ undersøgelse, der skal give os et indblik i, hvordan de fem fysiske sanser, det vil sige syn, hørelse, smag, lugt og følelse, fordeler sig i materialet. Derefter foretager vi en kvalitativ nærlæsning og excerpterer de dele, hvor udtryk af sanseindtryk forekommer i enten den primære tekst, i den intraikoniske tekst eller i billeder. Ud fra vores analyse redegør vi for typiske træk for, hvordan sanseindtrykkene udtrykkes. Her vil vi se på, hvad teksten siger, og hvad billedet siger, for at se, om sprogets kode og billedets kode kompletterer hinanden, eller om de udtrykker forskellige ting.

3 Den finlandssvenske billedbog

En af de første, der definerede, hvad en billedbog er, var litteraturforskeren Perry Nodelman (1988: 1–3). Han konstaterer, at billedbøger er en interessant og unik måde at fortælle historier på, og at de vækker en fornøjelse hos seerne og læserne, hvilket inkluderer børn og voksne. Derefter har mange forskere (i Sverige for eksempel Rhedin 2001: 12 ff. og Nettervik 2002: 67ff.), men også andre, som er interesserede i at finde en brugbar definition (for eksempel forfatteren og illustratoren Tan 2002 og 2010), diskuteret, hvad en billedbog består af. De fleste opfatter billedbogen som en bog med mange billeder og lidt tekst. Detaljerige illustrationer fanger læserens opmærksomhed, mens de visualiserer indholdet i teksten, og dermed opstår et dynamisk møde mellem to kunstarter: billede og tekst. Det betyder, at billedbogen benytter sig af både et verbalt og et visuelt kommunikationsniveau (se for eksempel Nordberg 2005: 52–53; Rhedin 2004: 34), hvilket sammen med det faktum, at billedbogens forfattere og illustratører kommunikerer med både børn og voksne (*dobbelmodtagere*; Rhedin 2001: 129), bidrager til dens unikke stilling (Lindö 2010: 143). (Se også Kvist 2012: 112.)

De finske forlag har mere bevidst satset på udgivelsen af børne- og ungdomslitteratur i løbet af de seneste år (Heikkilä-Halttunen 2014). Det er måske noget overdrevet at tale om et egentligt finlandssvensk billedbogsboom siden årtusindskiftet, når man tænker på, hvor få værker der er blevet udgivet, men Österlund mener, at den lammelse i billedbogsudgivelsen, der har eksisteret siden Tove Jansson, nu har sluppet (Österlund 2012; se også Nikolajeva 2000a: 317). Österlund konstaterer, at den moderne finlandssvenske billedbog kendetegnes ved, at barnet ikke er en givet hovedperson, og at voksenkaraktererne er begyndt at tage mere plads, hvilket hun ser som et resultat af, at billedbogen i dag skal have en bredere læserkreds, det vil sige fungere generationsoverskridende (Österlund 2012: 205–213).

4 Sanseindtryk

Det menneskelige sanseapparat begrænses i denne artikel af praktiske årsager til de fem videnskabeligt dokumenterede fysiske sanser; høresansen, synssansen, følesansen, lugtesansen og smagssansen. De fysiske sanser udgøres af et neurologisk system, som gør det muligt for os at klassificere objekter i verden omkring os efter deres sensoriske egenskaber som for eksempel lyd, farve, taktil følelse, lugt eller smag (Hayek 1987: 3). Klassificeringen hjælper os blandt andet med at orientere os og overleve i vores omgivelser, for eksempel ved at give os evnen til at identificere frisk og fordærvet mad, til at blive opmærksomme på ild gennem varme eller lugten af røg og til at genkende venner og fjender på udseende og lugt. Objekters sensoriske egenskaber kan måles og forklares fysisk og kemisk, men sansningen er et individuelt og både tidligt og rumligt

begrænset fænomen, som foregår i et lukket system mellem kroppens fysiske og kemiske receptorer og hjernens perceptionscentre.

Eftersom sanseindtrykket er et subjektivt fænomen i det lukkede system i et individs krop og sind, besværliggøres udvekslingen af sanseindtryk mellem flere individer. Indtrykket kan ikke i sig selv udveksles mellem individer, men kan forsøges oversat til et fysisk udtryk, for eksempel ord, billede eller gestus, og derefter kommunikeres videre. Heri ligger dog problemet, at den indre, nonverbale tale, som Wittgenstein kalder *private language* (Wittgenstein 1976/1953: 88ff.) ikke kan oversættes til det ydre, sociale og kommunikative sprog. Det kan derfor volde problemer at udtrykke sanseindtryk verbalt, for eksempel når tv-kokken beskriver et for publikum ukendt krydderis smag, når patienten bliver bedt om at beskrive en smerte for lægen, eller når billedkunstneren skal beskrive farvesammensætningen i sine malerier. Beskrivelserne vil derfor tilnærmelsesvist afspejle de subjektive indtryk, et individ sanser, men ikke udtrykke en endegyldig eller fyldestgørende sandhed.

Udvekslingen af sanseindtryk mellem to eller flere individer kan fremmes ved hjælp af fælles referencerammer, hvor afsender henviser til andre fænomener i den kulturelle kontekst, som deler relevante egenskaber med netop det, man forsøger at beskrive (se for eksempel Sandvad West & Vik 2014). Den fælles referenceramme forudsætter dog, at afsender er klar over, hvilke referencer modtager vil kunne forholde sig til, for eksempel i forhold til kulturel, social eller aldersmæssig baggrund. I disse tilfælde benyttes især sproglige formuleringer indeholdende for eksempel "som", "ligesom" eller "ligner", når der udtrykkes et vist lighedsforhold mellem X og Y.

5 Sanseindtryk i den finlandssvenske billedbog

Med udgangspunkt i forfatternes og illustratorenes udtryk af sanseindtryk i billedbøgerne har vi identificeret forskellige strategier, som kunstnerne benytter sig af. Sanseindtrykket kan enten formidles udelukkende i tekst eller i billede. En anden mulighed er, at forfatter og illustrator begge vælger at formidle sanseindtrykket. Hvis sanseindtrykket udtrykkes i både tekst og billede, kan kunstnerne formidle samme indtryk, forskellige indtryk eller samme indtryk på forskellige måder.

Den kvantitative undersøgelse viser, at hørelsen er den sans, som udtrykkes oftest i primærtteksten med 24 udtryk i materialet. Dernæst kommer syn, lugt og taktil følelse med henholdsvis 16, 15 og 11 udtryk og til sidst smagen med bare 6 udtryk. Sammenlagt findes altså 72 udtryk for sanseindtryk i det undersøgte materiale, hvilket betyder, at denne slags udtryk er relativt sjældne, men når de forekommer, udtrykker de en mangfoldighed, som er værd at bemærke.

5.1 Hørelse

Ved en stor del af udtrykkene, der handler om hørelse, er der tale om onomatopoietske verber og substantiver. Onomatopoietskaene kan med deres mimetiske natur skabe en effektiv stemning hos læseren, idet de gennem modtagerens (højt)læsning kan (gen)skabe et stykke af den ”virkelighed”, handlingen udspiller sig i (se Janns & Refsum 2003: 67).

Følgende eksempel viser en effektiv anvendelse af lydefterlignende udtryk: ”Vågorna fräste sig fram, sörplade undan, och fräste sig fram på nytt. [...] Blandat med vågornas sorlande sjåsande sjassande hördes röster utifrån sjön.” (Sandman Lilius 2012). Gennem disse onomatopoietske verber efterlignes lyden, som bølgerne frembringer, når de rammer kysten. I første del af eksemplet er det verberne ”fräsa” og ”sörpla”, der skaber en vekselvirkning mellem bølgenes bevægelser frem og tilbage; i anden del af eksemplet bidrager også allitterationer, epiforer, trikoloner samt ordenes rytmiske gentagelse (for retoriske termer se Hellspong 2004: 139–156) til at skabe et lydligt lingvistisk landskab (*soundscape*; Coupland 2010: 10ff.), som henleder læserens tanker til et maritimt miljø.

I billeder udtrykkes lyd sjældnere end i primærtteksten, men en tendens viser dog, at billedet forstærker eller støtter primærttekstens udtryk i vores materiale. I Strömman og Strömmans bog *Vargen som ville vara känd* (2009) beskrives ulven Eriks hulen, som resulterer i, at publikum får høreskader, hvilket i billedet blandt andet udtrykkes med de tre vise aber, som holder sig for henholdsvis ørerne, øjnene og munden, mens Erik indtager en stilling, som kan henvise til ulves hulen. Denne kombination af samme udtryk i primærttekst og billede forstærker læserens oplevelse af sanseindtrykket, som udtrykkes i handlingen.

I billedet udtrykkes forskellige lyde også gennem intraikonisk tekst, såsom i Sandelin og Bondestam (2006) (se billede 1). Læseren skaber et indre soundscape ved hjælp af den intraikoniske tekst, som udtrykker en kombination mellem primærtteksten og billedet. Det er derfor nødvendigt for læseren at kunne afkode både sproget og billedet på samme tid for at få en forståelse af det lydunivers, som handlingen udspiller sig i.

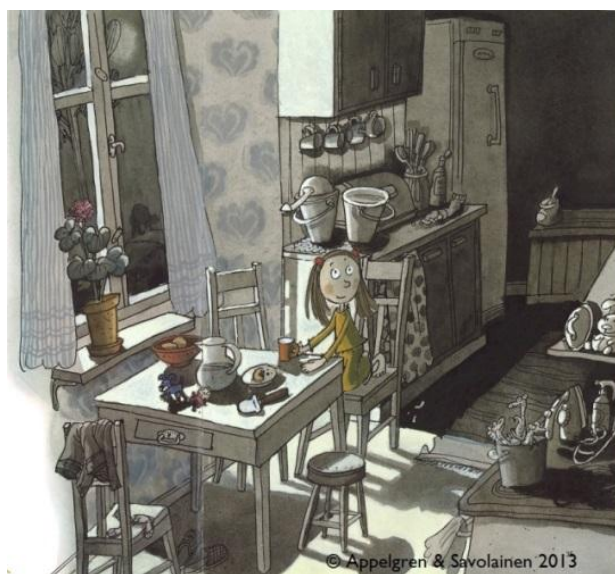

Billede 1. Intraikonisk tekst i *Milja och grannarna* (Sandelin & Bondestam 2006)

5.2 Syn

I teksten er synsindtryk forholdsvis lette at udtrykke, idet mange kvaliteter ved forskellige genstande har en referent i sproget, altså et socialt vedtaget udtryk, som kan anvendes til at sætte genstanden i forhold til sine omgivelser, for eksempel størrelse eller farve. Disse referenter er naturligvis relative, men sjældent subjektive, så de kan i et vis omfang anvendes som et objektivt udgangspunkt. Et eksempel på dette finder vi hos Tahvanainen (2011), som giver udtryk for en visuel egenskab ved en genstand: ”En dag plockade mamma blå hallon.” Læseren må formodes at være bekendt med, hvordan et hindbær normalt ser ud, men her bliver det specifikt udtrykt, at hindbærrene i denne situation adskiller sig fra de almindelige, idet de er blå.

Billedet udtrykker dog en detaljerighed (Rhedin 2004: 34), som ikke findes i samme omfang i teksten, idet læserens egen synssans bliver aktiveret i læseøjeblikket, og dermed får læseren en mulighed for selv at sanse, hvad der foregår i et fastfrosset øjeblik i handlingen. Et sådant eksempel finder vi hos Appelgren og Savolainen (2013), hvor teksten beskriver en stemning, som kan give læseren et indre billede af, hvordan et rum ser ud, og billedet understøtter og forstærker tekstens indhold: ”Då kommer månen fram. Den lyser upp rummet så starkt att det blir månskugga. Hela rummet blir svart-vitt, som ett gammalt foto.” (Appelgren & Savolainen 2013: 34).

Billede 2. Måneskygge i *Vesta-Linnéa i månskenet* (Appelgren & Savolainen 2013: 34)

I teksteksemplet ses det, at månen lyser rummet op, og at måneskyggen gør, at rummet ser ud som et sort-hvidt fotografi, hvilket også illustreres i billedet. I teksten bliver indtrykket udtrykt gennem en sammenligning, hvor der igen trækkes på en fælles referenceramme. Læseren må formodes at vide, hvordan et sort-hvidt fotografi ser ud, og får det bekræftet gennem billedet.

5.3 Lugt

I vores materiale benytter forfatteren og illustratoren sig ofte af fælles referencer, når det er lugteindtryk, der skal udtrykkes. Lugten synes at have en humoristisk effekt i materialet, idet det ofte er forbundet med tabu. I materialet udtrykkes det for eksempel, at man hverken skal lugte af "fisk" (Kläpp 2012) eller "våt hund" (Härmälä 2013), fordi det ikke er accepteret i en social kontekst. Dog udtrykkes også mere positive lugte, som samtidig også forbindes med neutrale hændelser, såsom i følgende eksempel, hvor læseren gennem teksten oplever, hvilke lugte Kornelia kan fornemme i situationen: "På sätt och vis, säger Kornelia och drar in den svaga doften av aktersnurra och liljekonvalj i sin näsa." (von Numers-Ekman & Rönns 2010).

Billede 3. Illustration fra *Konrad och Kornelia* (von Numers-Ekman & Rönns 2010)

I teksten deltager vi i lugten af liljekonval, hvilket også i billedet bekræftes med den buket liljekonvaller, Kornelia har i sin frakke, mens lugten af påhængsmotor ikke fremkommer i billedet. Påhængsmotoren, som anvendes på havet, kan læseren få associationer til, idet havet kan ses i baggrunden. I stedet for en påhængsmotor får vi havet som reference til den lugt, Kornelia sanser. Dette er et eksempel på, at billedet i nogle tilfælde støtter udtrykkene i teksten, da man ud fra billedet ikke umiddelbart får associationer til påhængsmotorer blot ved at se havet og måger.

5.4 Taktil følelse

Den taktile følelse i vores materiale er delt op i to forskellige grupper. Begge indeholder fysiske elementer, som en karakter i handlingen oplever, og begge trækker på en fælles referenceramme, som kan deles med læseren. I den ene gruppe finder vi konkrete referencer, som alle kan forholde sig til. Dette findes for eksempel hos Härmälä (2013): "Slemmet känns svalt och klibbigt [...]" Her præsenteres læseren for et sanseindtryk, som denne må forventes at kunne forholde sig til gennem tidligere erfaringer. I den anden gruppe har vi en reference med overført betydning, som er mere personligt og sværere delt sanseindtryk. I Sundström og Bondestam (2003) forventes læseren at kende til den følelse, man kan opleve i halsen, når man for eksempel er forkølet: "[...] halsen är sträv som det grövsta sandpapper [...]" (Sundström & Bondestam 2003: 13). Her udtrykkes et sanseindtryk inde i kroppen, som ved hjælp af en henvisning til en ydre følelsesoplevelse (se afsnit 4) bliver gjort konkret for læseren. Enkelte gange kan en taktil følelse tolkes i billederne, men som hovedregel findes følelsen kun i tekst.

5.5 Smag

Smagssansen er den sans, der får mindst plads i vores materiale. Når smagen udtrykkes i teksten, handler det ofte om en vurdering af kvalitet, for eksempel "[f]isksoppan var

riktigt god” (Sundström & Bondestam 2003: 29) og ”[v]anliga är godare” (Tahvanainen 2011). I andre tilfælde finder vi en markør (*markörer*; Sandvad West & Vik 2014: 151), der viser, at det netop er smagen, forfatteren vil fokusere på, såsom i følgende eksempel, hvor verbet ”smaka” eksplicit bliver udtrykt: ”Men han smakade moped och luktade svett.” (von Numers-Ekman & Rönns 2010). Smagen af knallert må formodes at være ukendt for de fleste. Her sker altså en overførsel fra lugten af totaktsolie, som er en af knallertens kendetegnende lugte, til smagssansen. Referencerammen udvides i dette eksempel til at omfatte både lugte- og smagssansen, og det bliver muligt at inddrage referencer fra begge områder til at skabe et indre billede hos læseren. Et lignende eksempel ses i forbindelse med lugtesansen: ”Hon [...] luktar lite konstigt, som när man är sjuk och har en obehaglig smak i munnen” (Appelgren & Savolainen 2013: 23). Her er det den omvendte situation, hvor en lugt forsøges beskrevet via en smagsreference. Smag og lugt ser i højere grad ud til, på baggrund af vores materiale, at kunne komplettere hinanden end kombinationer mellem de øvrige sanser.

Smagen udtrykkes tilsyneladende ikke i billederne i vores materiale, hvorimod de andre sanseindtryk kommer til udtryk i både tekst og billede. Dette kan skyldes, at smagen foregår inde i kroppen, mens de andre sanseindtryk i højere grad stammer fra ydre påvirkninger. Smagssansen er derfor den mest fysiske af vores sanser, idet det faktisk er nødvendigt at have en genstand i munden for at kunne smage den.

6 Diskussion

Når samme sanseindtryk udtrykkes i to så forskellige medier som tekst og billede, opfatter modtageren indtrykkene gennem to forskellige sanser, henholdsvis hørelsen og synet. Dette spiller naturligvis en rolle for, hvilke sanser der bliver dominerende i de to medier; hørelsen kommer i højest grad og mest effektivt til udtryk gennem teksten, mens synet lettest kommer til udtryk gennem billedet. Synsindtrykkene får en dobbelt position, idet de via billedet både bliver tilgængelige for karaktererne i handlingen, men også for læseren, som selv får mulighed for at se et fastfrosset scenarium fra illustratorens tolkning.

Når både tekst og billede udtrykker samme sanseindtryk, begrænses læserens tolkningsmuligheder. Dette medfører, at tekst og billede nærmer sig hinanden, og grænsen bliver diffus set fra læserens perspektiv. De parallelle udtryk, det vil sige sprogets kode og billedets kode, smelter sammen i en sådan grad, at læseren i læseøjeblikket ledes til at følge forfatterens og illustratorens tolkninger som et samlet produkt. I de tilfælde, hvor enten teksten eller billedet alene udtrykker et sanseindtryk, gives læseren en mulighed for at skabe en egen tolkning i enten sprog eller billede.

Selv om vi arbejder med forskellige materialer, det vil sige finlandssvenske billedbøger og danske madprogrammer, har vi gennem dette studium kunnet bevise, at så forskellige medier, selv om de udadtil ser forskellige ud og ikke henvender sig til det samme publikum, følger det samme mønster i deres udtryksformer. Vi har kunnet følge den samme tolkningsrække, som de respektive afsendere må bevæge sig igennem for at kunne udtrykke sine indre billeder. Grænserne mellem vores respektive områder er altså til en vis grad blevet nedbrudt, hvilket betyder, at to så forskellige forskningsområder kan møde hinanden på mange forskellige punkter.

Materiale

- Appelgren, Tove & Salla Savolainen (2013). *Vesta-Linnéa i månskenet*. Helsingfors: Schildts & Söderströms förlag.
- Härmälä, Anna (2013). *Du bestämmer själv, Jori*. Helsingfors: Schildts & Söderströms förlag.
- Kläpp, Sarah (2012). *Ichabod Kwick och järnbläckfisken*. Helsingfors: Söderströms förlag.
- Numers-Ekman, Katarina von & Christel Rönns (2010). *Konrad och Kornelia*. Helsingfors: Schildts förlag.
- Sandelin, Annika & Linda Bondestam (2006). *Milja och grannarna*. Helsingfors: Söderströms förlag.
- Sandman Lilius, Irmelin (2012). *Kapten Krabbas minne*. Helsingfors: Schildts & Söderströms förlag.
- Strömman, Nora & Kasper Strömman (2009). *Vargen som ville vara känd*. Ukendt forlag.
- Sundström, Mikaela & Linda Bondestam (2003). *Linnéa och änglarna*. Helsingfors: Söderströms förlag.
- Tahvanainen, Sanna (2011). *Silva och teservisen som fick fötter*. Helsingfors: Schildts förlag.

Litteratur

- Carlsen, Helle Brønnum (2011). *Mad og æstetik*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Coupland, Nikolas (2010). Welsh linguistic landscapes 'from above' and 'from below'. I: *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*, 77–101. Red. A. Jaworski & C. Thurlow. London: Continuum.
- Hayek, F. A. (1987). *The Sensory Order. An Inquiry into the Foundations of Theoretical Psychology*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi (2014). Finsk barn- och ungdomslitteratur frodas och växer. I: *Opsis barnkultur*, 3/2014, 22–25. Stockholm: Opsis Kalopsis AB.
- Hellspong, Lennart (2004). *Konsten att tala. Handbok i praktisk retorik*. Lund: Studentlitteratur.
- Janns, Christian & Christian Refsum (2003). *Lyrikkens liv. Innføring i diktlesning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kvist, Maria (2012). Uttryck för två språks samexistens i en bilderbok. I: *Svenskan i Finland 13*, 112–123. Red. Siv Björklund, Harry Lönnroth & Nina Pilke. Vasa: Publikationer från Vasa universitet. Rapporter.
- Liberg, Caroline (2003). Möten i skriftspråket. I: *Barn utvecklar sitt språk*, 215–235. Red. Louise Bjar & Caroline Liberg. Lund: Studentlitteratur.
- Lindö, Rigmor (2010). *Det tidiga språkbudet*. Lund: Studentlitteratur.
- Nettervik, Ingrid (2002). *I barnbokens värld*. Malmö: Gleerups.
- Nikolajeva, Maria (2000a). Barnlitteraturen efter krigens. I: *Finlands svenska litteraturhistoria. Del 2: 1900-talet*, 303–317. Red. Clas Zilliacus. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland.
- Nikolajeva, Maria (2000b). *Bilderbokens pusselbitar*. Lund: Studentlitteratur.
- Nodelman, Perry (1988). *Words about Pictures: the narrative art of children's picture books*. Athens, GA: University of Georgia Press.
- Nordberg, Harald (2005). Når bilde og tekst forteller sammen – et bildebokterapeutisk innspill. I: *Møte mellom ord og bilde. ein antologi om bildebøker*, 52–73. Red. Nina Goga & Ingeborg Mjør. Oslo: Cappelen akademisk forlag. 2. opplagan.

- Rhedin, Ulla (2001). *Bilderboken – på väg mot en teori*. Andra upplagan. Stockholm: Alfabet.
- Rhedin, Ulla (2004). *Bilderbokens hemligheter*. Stockholm: Alfabet.
- Sandvad West, Kim & Gun-Viol Vik (2014). Ett kryddat språk – att uttrycka och översätta sinnesintryck i matprogram. I: *MikaEL - Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu Vol. 8*, 149–159. Red. Ritva Hartama-Heinonen, Marja Kivilehto, Minna Ruokonen & Leena Salmi. [hentet 30.4.2015]. Fra: [https://sktl-fi.directo.fi/@Bin/533431/Sandvad%20West %20Vik_MikaEL2014.pdf](https://sktl-fi.directo.fi/@Bin/533431/Sandvad%20West%20Vik_MikaEL2014.pdf).
- Tan, Shaun (2002). Picture Books: Who are They For? [hentet 18.3.2015]. Fra: <http://www.shauntan.net/essay1.html>.
- Tan, Shaun (2010). Words and Pictures, an Intimate Distance. [hentet 18.3.2015]. Fra: <http://www.shauntan.net/comments1.html>.
- Wittgenstein, Ludwig (1976/1953). *Philosophical Investigations*. Oxford: Basil Blackwell & Mott, Ltd.
- Österlund, Mia (2012). Vart tog barnet i bilderboken vägen? Tanter och farbröder i finlandssvensk bilder bok. I: *Till en evakuerad igelkott. Festskrift till Maria Nikolajeva. Celebrating a Displaced Hedgehog. A Festschrift for Maria Nikolajeva*, 205–215. Red. Maria Lassén-Seger & Mia Österlund. Göteborg & Stockholm: Makadam förlag.